

Capítulo XIII: **A vertente máis social do cooperativismo**

1.- Os valores cooperativos

Neste momento, cando as empresas españolas parecen decatarse da importancia crecente da responsabilidade social e ten lugar a masiva publicación de memorias de actividades relacionadas con esta e cando algunhas compañías empezan timidamente a reformularse o seu papel na sociedade e a reformular os seus obxectivos, incorporando principios como o progreso colectivo, o traballo compartido, a preocupación polo medio ambiente e o benestar social, semella oportuno reflexionar sobre o papel que dende hai tempo veñen prestando as cooperativas en relación con estes aspectos.

Neste senso, a Comisión Europea presentou xa en xullo do ano 2001 o libro verde “Promover un marco europeo para a responsabilidade social das empresas”, no que se fai fincapé en que os comportamentos empresariais deben encamiñarse a acadar non só beneficios empresariais, senón tamén resultados sociais e medioambientais, de xeito que se asegure o benestar dos cidadáns.

As cooperativas, pola súa natureza persoal, asociativa e democrática, están a aplicar principios de distribución equitativa de resultados, de democracia organizada, de primacía das persoas sobre os capitais, de transparencia na xestión, solidariedade e cohesión social, polo que é innegábel a súa experiencia en prácticas empresariais de responsabilidade social.

As normas, valores e crenzas dunha organización son as que configuran a súa cultura e a dos grupos de persoas que a forman. A cultura orienta o comportamento dos seus membros, o modo en que se perciben os acontecementos, as dificultades, os conflitos e as relacións formais e informais. A cultura é polo tanto un marco de referencia da vida no seo da cooperativa.

E se as normas do grupo son as regras de xogo que axudan a identificar e a describir o comportamento e desempeño de tarefas aceptábel en cada situación, os valores son os principios de funciona-

mento que a rexen máis aló das normas, son o signos de identidade que as configuran e constitúen a súa esencia. Na súa longa traxectoria histórica o cooperativismo identifícase con determinados valores:

Autoaxuda: Na fórmula cooperativa non só crece a empresa, senón tamén a persoa, da que se espera o seu pleno desenvolvemento individual e social, en base a súa interacción cos demais, a través da acción conxunta e a responsabilidade mutua.

Autorresponsabilidade: A propiedade conxunta da cooperativa esixe un esforzo de responsabilidade no seu mantemento e extensión.

Igualdade: Na información, na participación, na toma de decisións e no dereito a ser escoitados. A unidade básica da cooperativa é o socio e esta fundamentación na persoa é unha das súas principais características.

Equidade: As cooperativas baséanse nunha distribución de ganancias que toma como referencia a contribución de cadaquén á actividade e non nas achegas ao capital.

Solidariedade: Entre os membros da propia cooperativa, en relación coas rendas xeradas e no traballo. Un apoio mutuo que procura o beneficio do grupo e do seu contorno.

Transparencia: É unha organización onde o dereito de información dos socios está especialmente regulado e protexido por lei, por ser un dos piares da correcta participación.

Vocación social: Achega recursos humanos ás comunidades das que forman parte e teñen un carácter de permanencia e territorialidade ao tempo que fomentan a intercooperación.

Os principios cooperativos son, pola súa banda, as pautas mediante as que as cooperativas poñen en práctica os valores. A Lei 5/1998 de cooperativas de Galicia, fai mención expresa aos principios no seu artigo primeiro punto cuarto: “A sociedade cooperativa axustarase na súa estrutura e no seu funcionamento aos principios establecidos pola Alianza Cooperativa Internacional aplicados no marco desta lei.”. Ao respecto o Congreso desta organización, celebrado en Manchester en 1995, estableceu:

A adhesión voluntaria e aberta: as cooperativas son organizacións voluntarias e abertas a todas as persoas capaces de utilizaren os seus servizos e dispostas a aceptare as responsabilidades de seren socios, sen discriminación de sexo, social, racial, política ou relixiosa.

A xestión democrática: as cooperativas son organizacións xestionadas democraticamente polos socios, que participan activamente na fixación das políticas e na toma de decisións.

A participación económica dos socios: estes contribúen equitativamente ao capital das súas cooperativas e xestiónano de xeito democrático, por ser ese capital propiedade común da cooperativa. Os

socios participan en base ao seu compromiso coa actividade cooperativizada, nos resultados –positivos ou negativos– da cooperativa.

A autonomía e independencia: as cooperativas son organizacións autónomas de autoaxuda, xestionadas polos seus socios. Se asinan acordos con outras organizacións ou se conseguen capital de fontes externas, deben facelo de tal xeito que aseguren o control democrático por parte dos seus socios e o mantemento da súa autonomía.

A educación, formación e información: as cooperativas proporcionan educación e formación aos seus socios e empregados para que poidan contribuír de xeito eficaz ao desenvolvemento da sociedade común. Deben constituír fondos específicos con parte dos seus excedentes para levaren a cabo esa función.

A cooperación entre cooperativas: as cooperativas serven aos seus socios o máis eficazmente posíbel e fortalecen o movemento cooperativo traballando conxuntamente a nivel local, rexional, nacional e internacional.

E, por último, o **interese pola comunidade:** as cooperativas traballan moi en contacto co seu contorno e tratan de conseguir o desenvolvemento sostíbel das comunidades das que forman parte, mediante actuacións aprobadas polos seus socios.

Nin os valores nin os principios se insiren automaticamente na cultura da cooperativa polo simple feito de ser cooperativa, senón que se poñen en práctica, en maior ou menor medida, ao longo da súa vida e a través de diferentes situacións: altas e baixas de socios, grao de participación nos órganos sociais, sistema de toma de decisións, desenvolvemento de actividades formativas, etc. Ao contrario dos resultados económicos, que contan con múltiples e depuradas ferramentas para a súa planificación, avaliación e control e teñen o seu reflexo nos libros e documentación contábel, os resultados sociais da cooperativa non teñen sido obxecto de especial atención ata hai ben poucos anos, cando as cooperativas comezaron a se decatar de que o feito diferencial cooperativo engadía valor aos seus produtos e servizos e melloraba a súa imaxe fronte a consumidores e clientes. Na actualidade colle corpo o recoñecemento da importancia de que empresas e outro tipo de organizacións, acheguen información sobre as consecuencias sociais da súa acción a través dos denominados “Balances Sociais” (Mugarra, A, 1998)

O Balance Social é unha ferramenta de información sistemática dos esforzos sociais emprendidos pola cooperativa, do seu planeamento estratéxico e o seu control. A cooperativa pode atopar nel a oportunidade de reflectir a contribución social que realizan a favor dos seus socios, empregados, outras cooperativas, e da comunidade na que se insiren.

Se ben se recoñece o esforzo adicional que implica para a cooperativa emitir información de tipo social en forma sistemática e normalizada, semella que o emprego deste instrumento ofrece vantaxes que superan con creces os inconvenientes que podería ocasionar a súa implementación. A elaboración

do “Balance Social” resulta de grande utilidade porque permite brindar información sobre a responsabilidade social asumida e exercida pola cooperativa, favorece o planeamento, orzamento e control social e permite difundir os beneficios da cooperación.

O obxectivo é establecer unha metodoloxía e sistemas de medición do Balance Social, entendendo por tal todos aqueles beneficios adicionais aos puramente económicos que a cooperativa transfere aos seus grupos de influencia: os socios, os traballadores e a comunidade en conxunto. O que se busca a través desta avaliación interna, é dispoñer dunha ferramenta para a realización do planeamento, execución, control e avaliación social.

Se ben o emprego desta ferramenta non é nada habitual nas cooperativas da nosa comunidade, a información de partida coa que se contaba para a elaboración deste Libro Branco permite avanzar algúns apuntamentos para configurar o balance social do cooperativismo galego, a través da análise de diferentes indicadores cos que se poden identificar os principios: participación nas asembleas, grao de implicación, incorporación de socios, participación en actividades formativas, etc. De calquera xeito, a heteroxeneidade e disparidade de obxectivos e fins económicos das diferentes clases de cooperativas, dificulta a integración de resultados. Unha análise máis polo miúdo destes factores para cada clase de cooperativa, pódese atopar no seu capítulo correspondente.

1.1.- Asociación voluntaria e aberta

Se ben as cooperativas galegas, como regra xeral, facilitan a entrada de socios e están dispostas á incorporar novas persoas aos seus proxectos, é neste aspecto onde acaso nos atopemos de xeito máis claro con diferenzas fundamentais en función de cada clase. Non resulta posíbel comparar a facilidade de entrada dos socios das cooperativas de crédito (1 cooperativa: 12.000 socios) ou de consumidores e usuarios (13 cooperativas: 5.000 socios), mesmo de servizos (50 cooperativas: 3.620 socios) ou agrarias (272 cooperativas: 45.050 socios), onde o incremento de persoas socias tradúcese de xeito inmediato nun aforro de custos de aprovisionamento, ou nunha suma das actividades económicas individuais que redundan nun maior volume económico global da cooperativa, con outras clases como traballo asociado, onde as propias limitacións do proxecto empresarial ou económico dificultan a incorporación de novas persoas ao proxecto¹.

Neste senso débense apuntar dous datos significativos: o número de socios actuais en relación co número de socios iniciais ou fundadores é positivo para todas as clases de cooperativas da mostra, cunha porcentaxe media de incremento do 126,4%, coa excepción das cooperativas de traballo asociado. É nesta clase onde tamén se dá a circunstancia de que, se ben a maioría das cooperativas entrevistadas estaban dispostas a admitir novos socios (52,17%), esta porcentaxe resulta pequena se a comparamos co 100% nas de Servizos ou Consumidores e o 86% das agrarias.

¹ As limitacións á entrada de novos socios impóñense obviamente nas cooperativas de vivendas, dada a súa especial natureza, unha vez acordado o proxecto que se vai promover.

E isto a pesar de ter a obriga legal de incorporar como socios aos traballadores asalariados que leven máis de dous anos na cooperativa e así o soliciten. A explicación deste feito, que xa se apuntaba no capítulo correspondente, ten moito que ver co establecemento de pactos organizativos difíciles de conseguir e no medo a perdelos (Santos Castroviejo, 1995) e tamén na dificultade de atopar persoas que asuman a responsabilidade e o compromiso que supón ser socio, mesmo entre os propios asalariados.

Outro aspecto de certo interese ten que ver coa práctica inexistencia de socios a proba nas clases de cooperativas nos que están permitidos (todas coa excepción das de vivendas, crédito e seguros). Esta figura, que pode facilitar o coñecemento mutuo entre cooperativa e socio, no que se refire á organización social e empresarial por unha banda e á actitudes e aptitudes do socio pola outra, atópase na práctica con algunhas dificultades para o seu desenvolvemento.

De feito, nas cooperativas de traballo asociado que parecen ser as máis propicias para a incorporación desta figura, óptase pola contratación de asalariados, que cumpren a mesma función e poden con posterioridade converterse en socios de pleno dereito. É ben certo tamén que dos socios cooperativistas espérase un maior compromiso, unha maior responsabilidade, máis participación e certas habilidades para o traballo en equipo, o respecto as opinións e ideas dos demais e a asunción das decisións colectivas fronte aos intereses individuais.

En calquera caso, atopámonos cunha ampla maioría de cooperativas galegas dispostas a incorporaren aos seus proxectos novas iniciativas persoais ou empresariais que en definitiva farán que a cooperativa medre e se desenvolva.

1.2.- A dimensión participativa

A xestión democrática das cooperativas e a participación económica dos socios nela, tradúcese na súa participación directa nas asembleas, órganos de goberno, toma de decisións e tamén nas achegas ao capital e participación nos beneficios ou perdas que xere a cooperativa segundo o compromiso coa actividade cooperativizada.

Se hai un trazo diferencial por excelencia que pode distinguir as cooperativas doutras fórmulas empresariais é este. Os socios cooperativistas distínguense por ser partícipes na actividade da súa organización –así o recolle claramente a Lei 5/1998 de cooperativas de Galicia, Art.1.1, cando as define “...mediante a participación activa deles (dos socios), distribuíndo os resultados en función da actividade cooperativizada.”– fronte outro tipo de socios (nomeadamente das sociedades capitalistas) que se caracterizan por teren ou posúren accións ou participacións da sociedade sen ningunha obriga de participación na actividade.

O maior ou menor grao de participación está directamente relacionado co grao de compromiso dos socios coa cooperativa e nisto existen tamén diferenzas salientábeis entre as diferentes clases de cooperativas, como máis adiante se verá. Non pode ser o mesmo compromiso o que se espera dun socio

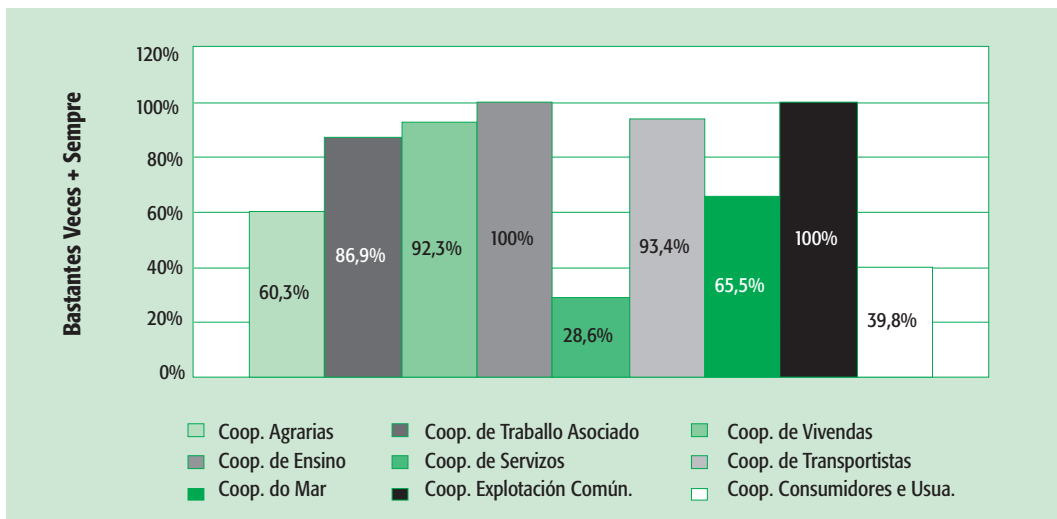
de traballo asociado onde a cooperativa representa o seu medio de vida có dun socio consumidor ou usuario que de xeito puntual goza dos produtos ou servizos que lle proporciona a cooperativa. Tamén, dentro dunha mesma cooperativa as expectativas e os compromisos dos socios son en ocasións diferentes e dependen en gran medida da heteroxeneidade da masa social.

Neste senso, a enquisa directa aos socios da mostra recolle a opinión desta masa social de xeito directo, e permítenos establecer tres indicadores claros da dimensión participativa: asistencia ás asembleas; participación na toma de decisións e achega de propostas de mellora. No tratamento de resultados, recolleemos unicamente as respostas que amosan un grao de participación elevado (bastantes veces máis sempre) por ser indicativos da intensidade do compromiso, deixando fóra intencionadamente outros intervalos (poucas e algunhas veces) que indican un grao de participación mellorábel.

No **Gráfico 1** móstranse os resultados de asistencia a asembleas para cada clase de cooperativa. Tal e como se pode apreciar, con excepción das cooperativas de servizos e de consumidores e usuarios, todas as clases de cooperativas teñen graos de participación elevados nas asembleas (cuantitativa e cualitativamente). Os socios participan bastantes veces ou sempre en porcentaxes superiores ao 60%.

Destacan as cooperativas de ensino e de explotación en común de terras co 100%, seguidas das de vivendas, transportistas e traballo asociado. Se temos en conta que as cooperativas de ensino e de explotación común de terras non deixan de ser fórmulas de traballo asociado, obteríamos que neste tipo de cooperativas, onde os socios teñen que autoorganizarse e onde a súa actividade económica non é independente da cooperativa, a asistencia ás asembleas resulta primordial.

GRÁFICO 1: Asistencia ás Asembleas.

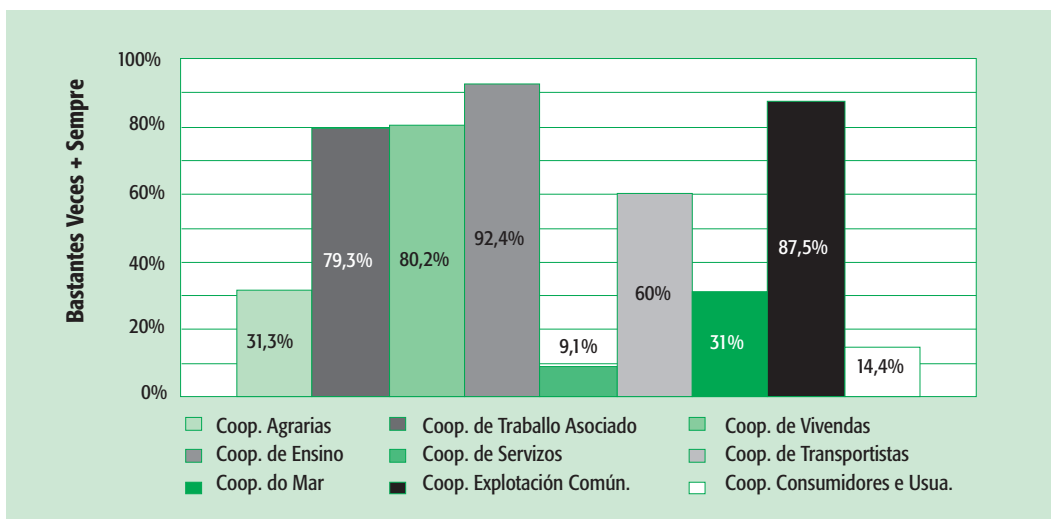

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

No caso contrario, as clases de cooperativas onde o que se busca é mellora de servizos, prezos, etc., reflicten graos de participación inferiores ao 50% (28,6% nas de servizos), resulta significativa a excepción que se manifesta nas cooperativas de transportistas, aínda que xustificada, en tanto en canto estas teñen a dobre vertente de central de compras e servizos e organización do traballo dos socios.

Outro aspecto directamente relacionado coa implicación do socio na xestión da cooperativa é a súa participación na toma de decisións (GRÁFICO 2). Apréciase como a tendencia apuntada na asistencia ás asembleas faise aínda máis manifesta. Así nas cooperativas de ensino, explotación común de terras, vivendas e traballo asociado acádanse valores arredor ou superiores ao 80%. É dicir os socios participan de xeito moi activo na toma de decisións porque realmente se xogan moito no proxecto (o seu posto de traballo, a súa casa,...).

GRÁFICO 2: Participación na toma de decisións.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios

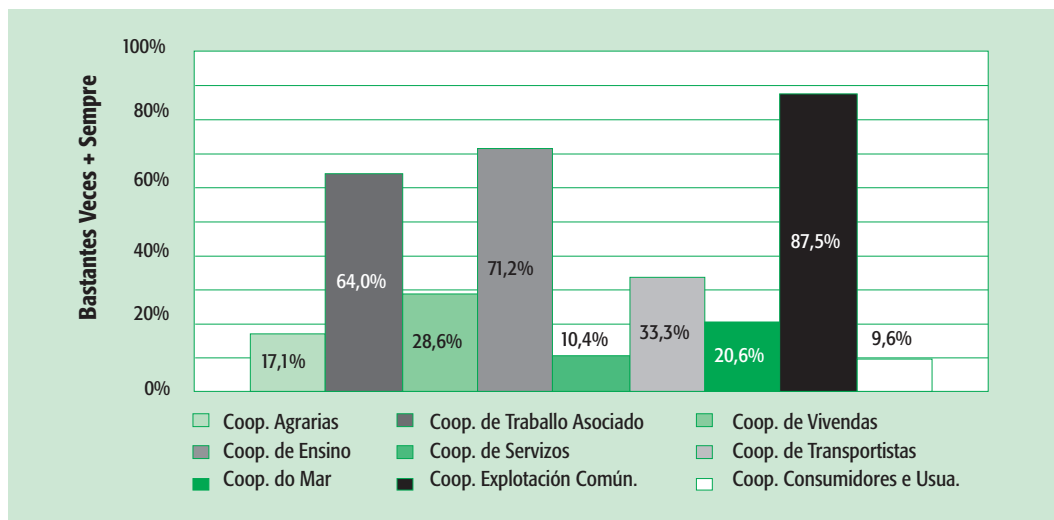
Noutra banda, atópanse as cooperativas agrarias e do mar –a porcentaxe de participación coincide, 31%, en dúas clases de cooperativas que practicamente realizan a mesma función pero en ámbitos diferentes– e moito máis lonxe as cooperativas de servizos e consumidores e usuarios, onde os socios non se implican de xeito moi activo na toma de decisións.

Nunha posición intermedia, acorde coa súa función, atópanse as de transportistas (60%). Compróbase tamén un menor grao de participación nas cooperativas con maior número de socios.

Outro aspecto de interese e moi indicativo do grao de iniciativa e compromiso dos socios ten que ver coa achega de propostas de mellora (GRÁFICO 3). Son as cooperativas de explotación en común de

terras, ensino e traballo asociado, que acadan cifras superiores ao 60%, onde os socios se implican moito máis activamente na achega de propostas de mellora.

GRÁFICO 3: Fai propostas de mellora.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios

Nunha situación intermedia atopamos as cooperativas de transportistas e vivendas (arredor do 30%) e con porcentaxes inferiores ao 20% o resto de cooperativas. Coincide tamén o feito de que o grao de achega de propostas de mellora diminúe en cooperativas onde a estrutura empresarial e xerencial está moi definida (agrarias, servizos, mar e consumidores e usuarios). É moi probábel que os socios carguen en exceso a responsabilidade de xestión nas estruturas xerenciais e se desentendan desta.

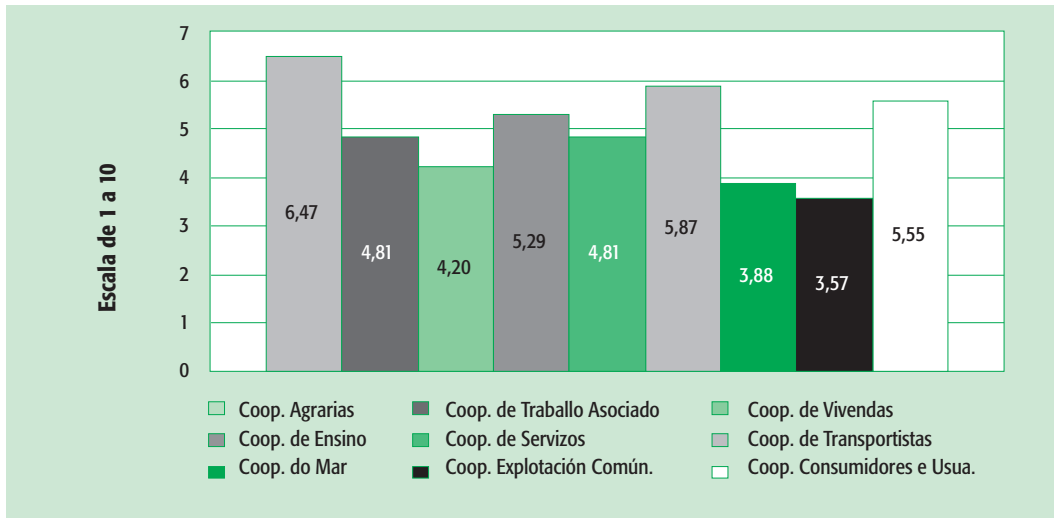
Tendo en conta que os procesos de mellora continua tendentes á consecución de maiores niveis de calidade, baséanse na implicación e achegas de todas as persoas que forman parte da cooperativa, as achegas dos socios resultan fundamentais, polo que se debe facilitar e promover dende as estruturas xerenciais a devandita achega de propostas.

Finalmente, preséntase “a participación como aspecto a mellorar” como índice que matiza as anteriores conclusións e que ten que ver coas carencias sentidas polos socios neste aspecto. O Gráfico 4 recolle –cunha escala de 1 a 10 ascendente a medida que se aprecia máis necesidade– o sentir sobre a mellora da participación.

Constátase que son as cooperativas agrarias, as cooperativas de transportistas e as de consumidores e usuarios as que máis senten a necesidade de mellorar nos aspectos participativos, o que confrontado cos seus respectivos niveis participativos –que, coa excepción das cooperativas de trans-

portistas, non alcanzaba cifras demasiado elevadas— semella indicar que os socios son conscientes desta carencia e amosan boa disposición para solucionalo.

GRÁFICO 4: A participación como aspecto a mellorar.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

A seguir teriamos as cooperativas de ensino, servizos e traballo asociado, dúas das cales —especialmente ensino, pero tamén traballo asociado— amosaban cifras elevadas de participación. Finalmente, vivendas, mar e explotación en común de terras non amosan necesidade de mellorar nos aspectos de participación.

Por conseguinte aparecen dous aspectos de signo contrario: cooperativas que amosan bos niveis de participación pero senten a necesidade de melloralo (ensino, traballo asociado, transportistas) e cooperativas con menores niveis de participación que non senten a necesidade de melloralo (servizos, mar).

A explicación no primeiro caso pódese relacionar co recoñecemento da importancia da participación e ao desexo de que sexa aínda mellor ou a probabilidade de entender como tal outros aspectos como a asunción de cargos (factor este que algunhas cooperativas manifestaban como problemático: ensino, consumo, transportistas).

O segundo caso amosa unha certa debilidade en canto ao grao de implicación e iniciativa das persoas ou entidades que forman parte da cooperativa e que teñen outras expectativas (mellores prezos, servizos, etc.).

Adicionalmente cómpre insistir polo tanto, na influencia das características propias de cada clase, nas diferenzas de participación e o que iso representa. Son unhas diferenzas que se establecen tamén en función do tamaño: as cooperativas pequenas –especialmente en traballo asociado– viven unha situación de participación continua e nalgúns casos de asemblea permanente co que iso supón de vantaxes e inconvenientes.

Cómpre salientar tamén que a participación atópase relacionada moi directamente co grao de formación dos socios, en tanto en canto a disposición a participar e opinar increméntase naqueles asuntos que son coñecidos e sobre os que se está en condicións de facer achegas. A inserción na cultura organizativa da conciencia de que todas as achegas e opinións dos socios son enriquecedoras e xeradoras de valor, pasa por acadar un axeitado grao de formación en materia cooperativa.

Finalmente, débense apuntar algúns aspectos relativos ao grao de participación e compromiso dos socios. A heteroxeneidade da masa social en relación cos diferentes obxectivos, motivacións e diferenzas persoais –como xa se vén facendo constar neste e noutros capítulos deste Libro Branco– é un factor determinante en non poucos casos, para conseguir a viabilidade organizativa da cooperativa.

Acadar graos de homoxeneidade social en actitudes, compromisos, achegas de traballo e actividades ou establecer mecanismos ou modelos onde as diferentes achegas sexan tidas en conta e convenientemente valoradas poden ser solucións válidas. Tamén a existencia de liderados que sexan quen de conciliar obxectivos e motivacións heteroxéneas arredor dun obxectivo común.

Asemade cómpre a posta en marcha de procesos formativos superadores dos diferentes niveis de coñecemento que permitan incrementar a implicación dos socios. Por outra banda as cooperativas deben contar con pactos organizativos (formalizados en regulamentos de réxime interior, normas de campaña, etc.) onde se artellen as diferentes funcións, responsabilidades, mecanismos de información e control, remuneracións, prezos, etc.

Outro dos factores directamente relacionados coa participación na xestión ten que ver coa toma de decisións, onde os órganos de goberno, en especial os consellos reitores e tamén as presidencias xogan un papel fundamental. Neste caso, débense apuntar algúns datos de interese:

A asunción dos cargos do Consello Reitor é desigual en función de cada clase e presenta certas contradicións. Así, nun 67% de casos (como termo medio), as cooperativas expresan dificultades para que os socios asuman os cargos (transporte, consumo e vivendas especialmente). Nas que expresan menores dificultades para asumiren estas responsabilidades (mar, servizos e traballo asociado) as porcentaxes sitúanse arredor do 50%, o que significa que nun primeiro momento case a metade dos socios presentan certas renuencias a formar parte dos órganos de goberno.

Non obstante, as porcentaxes de reelección de conselleiros non presentan en cambio cifras demasiado elevadas (coa excepción das cooperativas de vivendas e mar onde se acadan o 84% e o 77%

respectivamente). É dicir, as cooperativas de xeito maioritario renovan os cargos dos seus órganos de goberno, en maior medida dos conselleiros e en menor medida dos presidentes.

O tempo medio de renovación dos consellos reitores establécese en 3,7 anos, aínda que existen variacións significativas entre unhas e outras (dende os 5,8 das cooperativas de ensino ata os 1,5 das de consumidores e usuarios). Neste senso, é interesante reflectir a ratio que relaciona tempo medio de renovación dos consellos reitores con vida media da cooperativa e que se sitúa en 0,21. Isto significa que os consellos reitores renóvanse, por termo medio, antes de transcorrido un cuarto de vida da cooperativa.

No referente a idade media dos membros dos consellos establécese en 42,4 anos, sendo as de servizos, ensino e traballo asociado as cooperativas con conselleiros máis novos e consumo, explotación en común da terra e agrarias as que contan con conselleiros de máis idade, se ben en ningunha cooperativa a media acada a cifra dos 50 anos.

En canto o nivel de estudos, a metade dos membros dos consellos reitores presentan estudos primarios (graduado escolar); un 17,2% teñen estudos de formación profesional ou bacharelato; e ata un 31% teñen estudos universitarios. Destacan neste senso as cooperativas de ensino e servizos cun 100% e 86,6% de universitarios e as de mar, transportes e traballo asociado co 100%, 100% e 75,9% respectivamente de graduados escolares entre os conselleiros.

Por último, e con carácter xeral, as cooperativas optan por que a renovación de cargos sexa parcial o que vén explicado pola necesidade de dar continuidade a socios con experiencia xunto ás novas incorporacións.

Polo que se refire ás persoas que ostentan a presidencia das cooperativas, identifícase en moitas ocasións coa imaxe da cooperativa cara ao exterior e leva aparelada un liderado interno que dificulta en ocasións a busca de substitutos. Así neste caso, a media de permanencia no cargo elévase ata 7,1 anos e a media de idade sitúase nos 47,9 anos, superando a cifra dos 50 as cooperativas de servizos, consumo e agrarias.

Polo que respecta á ratio que relaciona tempo na presidencia e vida media da cooperativa, este índice se incrementa ata o 0,37 para o total de cooperativas, e é superior ao 0,5 en traballo asociado e ensino, o que supón que as presidencias permanecen nestas cooperativas ata máis alá da metade da súa vida media.

En canto o nivel de estudos, un 55,4% posúen estudos de formación profesional-bacharelato ou universitarios (25,5% e 29,9% respectivamente) e un 34,9% estudos de graduado escolar. Por clases de cooperativas, son as de ensino, vivendas e servizos as que contan con presidencias con máis altos niveis de estudos.

En relación con todo o exposto parece oportuno facer algunhas reflexións: as persoas que ocupan cargos nos consellos reitores deben contar coas aptitudes e actitudes necesarias, xa que están chamadas a xogar un papel clave en aspectos como o liderado, a planificación, a información, o control e a xestión da cooperativa. Atopar socios dispostos a asumir este papel resulta pois de suma importancia para as cooperativas. Non todo o mundo pode, nin sabe nin quere, pero unha gran parte dos cooperativistas deben estar en condicións de asumir nalgún momento este papel. A renovación dos cargos supón asumir responsabilidades, evitar posíbeis dependencias persoais e desgaste dos membros actuais e iso pasa por formar e capacitar as persoas para que poidan asumir con garantías estes cargos.

1.3.- Igualdade de xénero

Na cooperativa os socios e as socias son iguais en dereitos e obrigas. A primacía da persoa non fai distincións de sexo. Non obstante na práctica e no día a día esa igualdade, do mesmo xeito que na sociedade en xeral, aínda non se ten conseguido plenamente. Hai actividades onde perviven aínda claras diferenzas de xénero: na viticultura, transportes e construción os homes son maioría, mentres que en horticultura, confección, servizos sociais ou montaxe a maioría son mulleres, reproducindo a situación do mercado de traballo xeral e os prexuízos culturais que determinan a diferenciación de sexo.

Nas cooperativas a presenza relativa da muller entre os socios, e particularmente entre os socios traballadores é superior á media no conxunto da sociedade.

Na representación nos órganos de goberno (**CADRO 1**) obsérvase que a pesar de as mulleres seren maioría entre os socios nas cooperativas de traballo asociado, ensino e outras cooperativas, non obstante a súa representación nos consellos reitores, coa excepción das cooperativas de traballo asociado –polo gran número de cooperativas constituídas só por mulleres–, non acadan cifras de igualdade. Do mesmo xeito, e de novo coa excepción das cooperativas de traballo asociado, a existencia de presidentas, por tanto, con cometidos de imaxe e representación das cooperativas é escasa. Así pois constitúe un reto para as cooperativas galegas incorporar de xeito pleno todas as potencialidades das súas socias, tamén nos órganos de goberno e representación.

CADRO 1: Participación da muller nos Consellos Reitores.

	% Socias	% Nos C.R.,s.	Presidentas
Coop. Agrarias	43,9%	14,5%	6,7%
Coop. de Traballo Asociado	60,0%	66,7%	43,8%
Coop. de Vivendas	39,6%	17,0%	14,3%
Coop. de Ensino	68,1%	42,9%	60,0%
Coop. Explot. Común	26,9%	0,0%	0,0%
Outras cooperativas	52,5%	16,5%	0,0%

Fonte: Elaboración propia

2.- Educación e formación integral

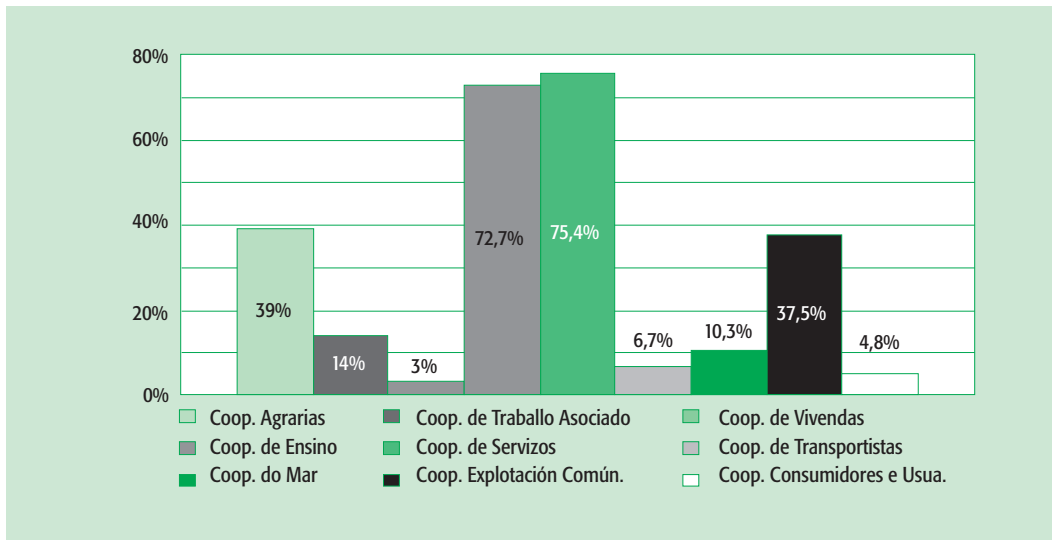
O principal activo das cooperativas son as persoas que a constitúen e isto implica a necesidade de investir neste capital humano a través da súa educación e formación integral, porque este é o pilar fundamental sobre o que descansa o éxito do proxecto cooperativo. Formación non só profesional ou laboral, senón tamén en xestión empresarial, cooperativa, organizativa, e por suposto en habilidades sociais, porque a iniciativa, a participación, o compromiso e o respecto ás ideas dos demais, entre outras, son características que se requiren dos socios cooperativistas e que tamén se aprenden. A asunción e posta en práctica do resto de principios e valores descansa en gran medida na axeitada formación dos socios. Sen formación e información non pode haber participación ou esta será escasa e de mala calidade.

Se ben se fixo unha primeira aproximación a estes aspectos no capítulo de cada clase, analizamos a continuación a opinión dos socios en relación con este fundamental aspecto a través de tres indicadores: existencia de accións formativas na cooperativa, participación nesas accións e valoración da formación. Do mesmo xeito que no apartado anterior recolleemos agora unicamente a frecuencia das respostas que reflicten un grao de participación elevado (habitualmente, bastantes veces, sempre)

Canto á celebración de accións formativas nun grao alto (**GRÁFICO 5**), destacan as cooperativas de ensino e servizos, seguidas das agrarias e explotación en común de terras xa en menor grao. Nas primeiras a elevada especialización e a necesidade de posta ao día do profesorado xustifica claramente esta necesidade. Chama a atención non obstante o alto grao de celebración de actividades formativas nas cooperativas de servizos, aínda que como veremos o grao de participación nelas xa non acada os mesmos niveis. Destaca tamén, polo signo contrario, a escasa intensidade de actividades formativas nas cooperativas de traballo asociado, feito este que xa se constataba na análise por clases (un 44,7% non fan formación). Acaso o escaso nivel de asociación ás estruturas representativas como facilitadoras destes procesos teña algo que ver con isto. O resto de clases amosan niveis de celebración de actividades formativas baixos o que fai que en conxunto estes procesos resulten a todas luces escasos e insuficientes, tendo en conta a súa importancia fundamental e a existencia de fondos de reserva específicos para acometer estas actividades.

En relación coa formación que se imparte nas cooperativas analizadas, prima a sectorial e produtiva sobre a formación cooperativa e de xestión, o que é indicativo da maior preocupación dos socios polos aspectos directamente relacionados coa súa actividade ou posto de traballo en detrimento da formación societaria e de xestión. Non obstante, tan importante como un socio capacitado é un socio comprometido e concienciado respecto do proxecto societario. As actitudes son aquí tan importantes como as aptitudes, polo que as actividades formativas relacionadas con estes aspectos preséntanse como unha das mellores vías para acadar mellores niveis de participación e implicación.

GRÁFICO 5: Existencia de accións formativas.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

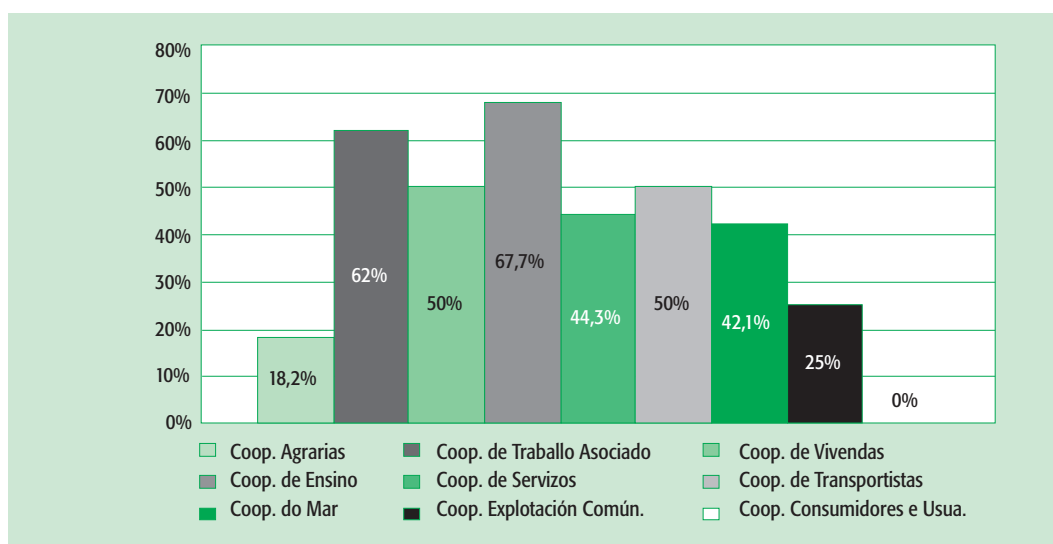
O grao de participación nas actividades formativas é o seguinte índice que se analiza (GRÁFICO 6). Non serve de moito que existan actividades se os socios non participan nelas. Ao respecto, os socios das cooperativas de ensino e traballo asociado son os que máis participan, seguidas das cooperativas de vivendas e transportistas. No caso das cooperativas agrarias (como xa se constatou no capítulo desta clase) e nas de explotación en común de terras o grao de participación non é alto, se ben no caso das últimas se incrementa nos niveis medios (un 75% asegura participar algunhas veces). O grao de participación nas cooperativas de consumidores e usuarios é baixa (un 75% nunca participa). En conxunto pódese considerar como moi positivo porque se obtén un alto grao de participación tanto máis se o comparamos co nivel de participación doutros colectivos na formación, o que non obsta para constatar a necesidade de mellorar este aspecto nalgunha das clases.

Finalmente analízase a valoración por parte dos socios da formación e a información (GRÁFICO 7). Semella paradoxal que os socios de todas as clases consideran relevante (máis de sete nunha escala dun a dez) estes aspectos e non obstante, como temos visto nalgúns casos, tanto a celebración de actividades formativas como o grao de participación delas non acada ás veces os niveis óptimos. Acaso se valore aquí máis que estes aspectos, a bondade da formación recibida e/ou o acceso á información no seo da cooperativa. De non ser así, constataríase un feito de maior gravidade, como é a falta de necesidade de formación, ou dito doutro xeito, non estar a formación entre as carencias sentidas.

Malia isto, os resultados da mostra de cooperativas estudada, amosan que unha das carencias e demandas máis frecuentes e compartidas é a da formación integral dos socios, especialmente para algunhas clases. O baixo nivel de asistencia en relación coa importancia que ten a formación ten a súa

orixe, en moitos casos, na dificultade de compatibilizar o horario de traballo e outras responsabilidades –sociais, familiares– das persoas implicadas, que dificultan asumir o esforzo que esixe a formación, tanto de asistencia como de aprendizaxe. De calquera xeito, os órganos de goberno e os propios socios deben asumir decididamente o reto da formación se queren desenvolver plenamente, tanto o proxecto cooperativo como o seu propio proxecto persoal.

GRÁFICO 6: Participación en accións formativas.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

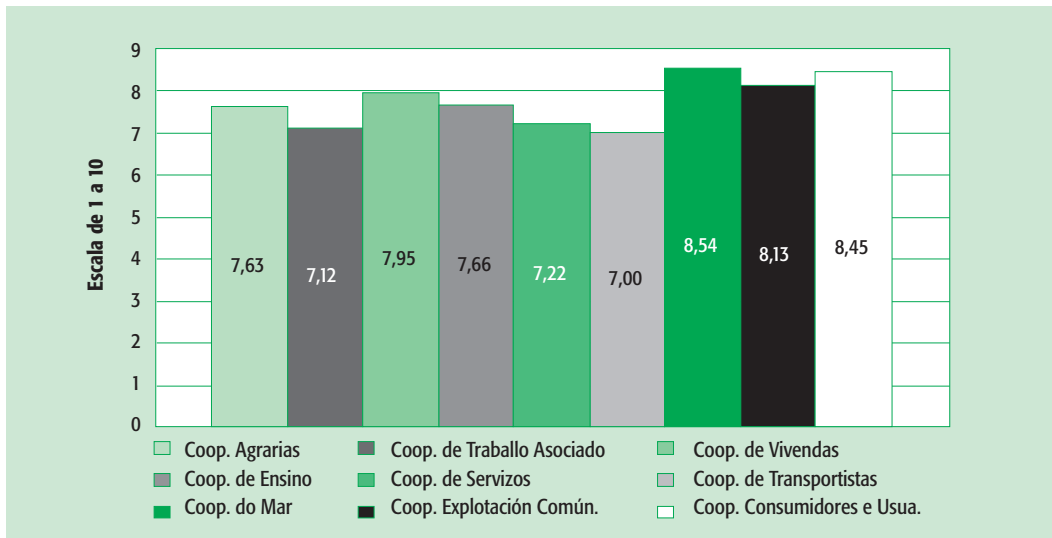
Para rematar, apúntanse algúns aspectos de carácter cualitativo relacionados cos procesos educativos nas cooperativas:

Pola súa propia natureza asociativa e democrática as cooperativas contribúen a poñer en práctica a cotío actitudes de tolerancia, escoita activa, respecto mutuo, traballo en equipo, harmonización de intereses, etc. polo que se convarten de seu en auténticas escolas de democracia participativa.

Os cidadáns que a través dunha cooperativa acceden a diferentes bens e servizos ou incrementan o seu poder de negociación ou crean ou manteñen o seu posto de traballo, están a pór en práctica tamén as actitudes e os valores propios do cooperativismo e a cooperativa transfórmase deste xeito nunha escola de participación cidadán.

A autoridade moral, o liderado interno, a capacidade de convencer e animar os socios é na cooperativa un referente, moito máis cá simple autoridade executiva ou nominal. Neste senso as cooperativas son tamén auténticas escolas de liderado.

GRÁFICO 7: Valoración da formación e información.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

Os movementos asociativos teñen na cooperativa un modelo próximo no ámbito económico e empresarial e moitas cooperativas teñen nas asociacións e na cultura asociativa o seu xerme. Moitos socios cooperativistas proveñen do movemento asociativo co que o cooperativismo mantén relacións fluídas e co que comparte principios de funcionamento e xestión. As cooperativas contribúen decididamente á formación da cultura asociativa e viceversa. Nese sentido implican unha achega significativa á vertebración de redes e, en suma, a conformación de capital social.

A cooperativa baséase na persoa, na que radica o seu pilar fundamental e a persoa ten na cooperativa unha maior oportunidade de autorrealización, de autoestima, de recoñecemento social. En definitiva de formación integral e de crecemento como ser humano.

3.- Cooperativas e benestar social

Nun contexto de crise do estado de benestar, onde unha porcentaxe considerábel da poboación ten notábeis carencias sociais, as cooperativas xogan un papel de primeira orde no acceso a bens e servizos básicos (emprego, vivenda, protección social, seguridade alimentaria, etc.) e colaboran dun xeito importante a manter o grao de equilibrio e cohesión social. Os valores e principios cooperativos encaixan ben con fins non puramente lucrativos ou de xeración de beneficios exclusivamente. Novos desafíos se presentan na sociedade (inmigración, avellentamento da poboación, incremento das diferenzas rural-urbano) aos que as cooperativas poden e deben facer fronte.

Na conceptualización que da sociedade cooperativa galega fai a Lei 5/1998, existe un inciso que chama sobremaneira a atención “...e en interese pola comunidade,...”, a frase non fai máis que reflectir a moderna formulación dos principios cooperativos, en concreto o sétimo que afirma: “As cooperativas traballan para conseguir o desenvolvemento sostíbel das súas comunidades mediante políticas aprobadas polos seus socios”.

No informe da ACI sobre este principio atopamos algunhas claves desta actuación “*As cooperativas son organizacións que existen principalmente para o beneficio dos seus socios. A causa desta forte unión cos socios, a miúdo nun espacio xeográfico específico, as cooperativas frecuentemente tamén están estreitamente ligadas ás súas comunidades. Teñen unha responsabilidade especial para asegurar que se sosteña o desenvolvemento das súas comunidades, económica, social e culturalmente. Teñen unha responsabilidade de traballar a ritmo constante para a protección medioambiental desas comunidades. Non obstante, os socios teñen que decidir en que profundidade e de que forma específica unha cooperativa debe facer as súas achegas á súa comunidade. Non é, non obstante, un conxunto de responsabilidades que os socios poden obviar.*”

Esta vocación social da cooperativa maniféstase desde os pioneiros de Rochdale, ata os nosos días, se ben os anos non transcorreron en balde. A plasmación desta vocación no noso contorno histórico e cultural máis inmediato puxo énfase e acentuou a perspectiva social da cooperativa, ata xerar unha imaxe de entidades altruístas, unha especie de figura precursora das actuais ONGs. Aspecto este, que dalgún xeito lastrou e lastra as posibilidades de desenvolvemento do modelo desde un punto de vista empresarial.

A concepción actual, a que as cooperativas veñen forxando no día a día, fálanos non obstante de auténticas empresas capaces de participar no mercado, sen que iso implique renunciar á súa dimensión social, senón máis ben compatibilizándoa co necesario desenvolvemento económico e tratando de incorporala como un activo máis da súa estratexia competitiva.

O escenario da nosa sociedade complexa e cambiante caracterízase polo xogo dos distintos axentes que a conforman e estruturan socialmente. Neste contexto o papel das asociacións, dos sindicatos, das agrupacións empresariais, dos clubs deportivos e das distintas manifestacións organizativas que toman forma ao noso arredor, resulta transcendente e ofrece á comunidade un sistema relacional capaz de cohesionala.

As sociedades cooperativas, igual ca outras estruturas asociativas e empresariais, contribúen a formar sociedade, a xerar riqueza e a propiciar o benestar social. Non obstante cando a Conferencia Xeral da Organización Internacional do Traballo (OIT,03-06-02) recoñece que “*as cooperativas promoven a máis completa participación de toda a poboación no desenvolvemento económico e social*” e que “*a mundialización creou presión, problemas, retos e oportunidades novas e diferentes para as cooperativas; e que se precisan formas máis enérxicas de solidariedade humana no plano nacional e internacional para facilitar unha distribución máis equitativa dos beneficios da globalización*”, recomen-

dando, entre outras, a adopción de medidas para promover o potencial das cooperativas en todos os países, independentemente do seu nivel de desenvolvemento, con fin de axudalas a elas e aos seus socios a “f) mellorar o benestar social e económico, tomando en conta a necesidade de eliminar todas as formas de discriminación; g) contribuír ao desenvolvemento humano durábel e h) establecer e expandir un sector social distintivo da economía, viábel e dinámico, que comprenda as cooperativas e responda as necesidades sociais e económicas da comunidade”, está falando de algo máis. Ese algo máis é un dos signos distintivos do cooperativismo que o vén caracterizando pola importancia da súa intervención no conxunto social.

Mais, ¿que aspectos singulares ofrecen socialmente as cooperativas á nosa comunidade? Cómpre sinalar entre as múltiples respostas:

- 1.- Desde o punto de vista do excedente económico xerado, a cooperativa realiza un importante función de redistribución de rendas, dado que o beneficio obtido se distribúe en función da participación na actividade, en lugar de retribuír exclusivamente o capital. Mellórase deste xeito a capacidade adquisitiva dun maior número de persoas, que ademais están situados nun contorno local, polo que este aumento da capacidade de gasto activa a economía da comunidade onde estean situados cos conseguintes beneficios sociais.
- 2.- O equilibrio social dunha comunidade, require a integración activa dos seus membros, non só a través do emprego, senón tamén en estruturas de base asociativa capaces de responder integralmente ás necesidades de proxección social do individuo. Neste aspecto, a cooperativa resulta unha fórmula idónea para a integración social de colectivos desfavorecidos.
- 3.- As fortes raíces que unen a cooperativa co seu contorno, son as responsábeis en grande parte da súa dimensión social. Esta proximidade, xunto coa personalización do servizo, a capacidade auto-organizativa e a integración no medio, convértense en factores definidores de calidade na prestación dos servizos sociais.
- 4.- A fórmula cooperativa na medida en que permite un adecuado tránsito das etapas da formación profesional regrada á posta en práctica da aprendizaxe, achega un valor engadido á sociedade optimizando os recursos educativos. A través da formación e da práctica cooperativa, ofrécense á sociedade unha serie de valores como a participación democrática, o traballo en equipo, a tolerancia e a asunción de dinámicas emprendedoras, que contribúen a apuntalar a convivencia e desenvolvemento das comunidades.
- 5.- O compromiso das cooperativas resulta especialmente significativo naquelas situacións en que as necesidades sociais se fan patentes, resultando capaces de articular por si mesmas mecanismos para a súa satisfacción. As zonas rurais onde a cooperativa funciona como centro de abastecemento para o consumo do conxunto da comunidade, a pesar de non ser a súa actividade principal, nin obter beneficio engadido ningún, son un bo exemplo disto.

- 6.- A seguridade agroalimentaria, a trazabilidade, a calidade desde a orixe e outros conceptos semellantes forman parte da preocupación común das cooperativas de comercialización por ofrecer ao consumidor un maior benestar social. Consumidor que á súa vez pode atopar nas cooperativas un xeito de organización para canalizar as súas inquietudes e a defensa dos seus dereitos, así como para acceder a bens de consumo e servizos de xeito favorábel para os seus intereses.
- 7.- A vocación de permanencia das cooperativas, xunto co principio de portas abertas, garántelle á comunidade unha estabilidade na proxección do desenvolvemento económico que permite a vinculación social do individuo co seu contorno e a planificación e cabal aproveitamento das infraestruturas locais.
- 8.- A autoorganización dos socios e a súa capacidade de resposta ás crises, permíttelles compatibilizar en mellores condicións a vida profesional e familiar e planificar e levar a cabo o seu proxecto vital, en colaboración con outros pero con profundo respecto á persoa. Aspectos que, en definitiva redundan no benestar social do individuo e do conxunto, así como na capacidade autoorganizativa da propia sociedade.
- 9.- Desde un punto de vista social, a pertenza ao grupo reforza a autoestima e posiciona ao individuo, ofrecéndolle unha referencia local e a integración na comunidade a través da estrutura cooperativa, que fai chegar a súa voz, xunto coa dos demais socios en pé de igualdade, aos ámbitos que doutro xeito non accedería. Canle que, no senso contrario, transmítelle a información que precisa para a súa situación nun mundo cada vez máis globalizado.
- 10.- A posta en valor do patrimonio cultural, a revitalización de tradicións usos e costumes, é un beneficio engadido orixinado polos fortes vínculos da cooperativa co territorio e coa necesidade de diferenciarse salientando os trazos da propia identidade. Beneficio que redunda no incremento do acervo cultural da comunidade, proxectándose nos ámbitos económicos e sociais.

Desde estes e outros puntos de vista, o potencial das nosas sociedades cooperativas para contribuír a estruturación social das galegas e galegos convertese nunha ferramenta que non estamos en disposición de infrautilizar, fronte os retos actuais da nosa sociedade, especialmente no ámbito rural.

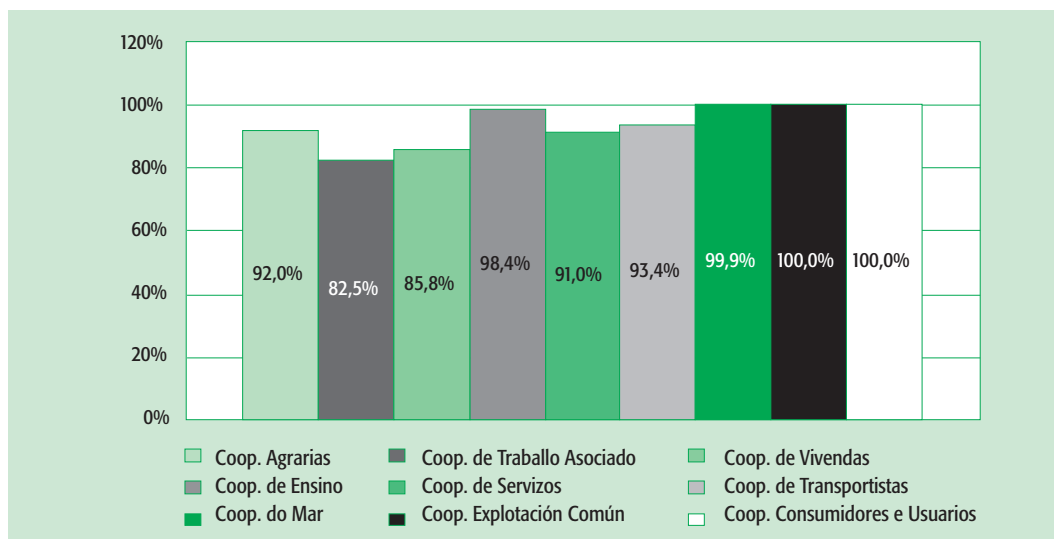
Na práctica constátase esta realidade:

- Como temos visto en capítulos anteriores, é un feito a aparición de novas cooperativas de servizos sociais e de integración social que prestan especial atención a colectivos desfavorecidos.
- As cooperativas de traballo asociado son notábeis xeradoras de emprego feminino e novo.

- As cooperativas agrarias así como as de explotación en común de terras, xogan un papel de primeira orde no mantemento das actividades económicas no ámbito rural e das rendas dos produtores.
- Tamén as cooperativas do mar axudan a manter os prezos e contribúen á estruturación e representatividade do sector pesqueiro.
- As cooperativas de vivendas facilitan o acceso a estas a prezos máis alcanzábeis.
- As cooperativas de servizos e transportistas melloran as condicións das explotacións económicas dos seus socios o que redunda en mellores condicións para clientes e usuarios.
- As cooperativas de consumidores melloran prezos e acceso a produtos (mesmo relacionados coas novas tecnoloxías) e xorden a través delas iniciativas relacionadas co bioconsumo e co consumo responsábel, como o comercio xusto.

Xunto a estes aspectos, outros non menos importantes teñen relación directa coas cooperativas galegas e foron desenvolvidos xa nos capítulos correspondentes: seguridade e trazabilidade de produtos alimentarios, defensa do consumidor e usuario, mantemento de rendas e ingresos, estabilidade no postos de traballo, mantemento do patrimonio cultural e local, en definitiva redistribución de riqueza no seu contorno.

GRÁFICO 8: Grao de satisfacción dos socios.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos da enquisa a socios.

Non é doado establecer un índice que permita medir esta influencia no benestar social do seu contorno, non obstante podemos ofrecer o índice de benestar social ou satisfacción dos propios socios cooperativistas (agrúpanse as respostas: satisfeito, bastante satisfeito e moi satisfeito), en tanto en canto a cooperativa desenvolve actividades para satisfacer necesidades e aspiracións dos seus socios, das que sen dúbida, se beneficia tamén o seu contorno inmediato. O alto nivel de satisfacción para todas as clases de cooperativas que semella dabondo significativo.